



JAMIYAT TARAQQIYOTI QONUNLARINING FALSAFIY MOHIYATI

Jo'rayev Jonibek Jasur o'g'li.

TDTr.U talabasi.

Salimov Baxriddin Lutfullayevich.

Ilmiy raxbar.

Annotatsiya. *Jamiyat – bu ma'lum maqsadni ko'zlab, ongli ravishda mehnat qilish asosida birlashgan kishilar majmuidir. Jamiyat insonlar harakatining ifodasidir. Jamiyat kishilarning moddiy va madaniy ne'matlar ishlab chiqarish faoliyatining, tabiatga ta'sir qilishi va uni o'zgartirish jarayonining mahsulidir.*

Jamiyat tasodifiy paydo bo'lib va tasodifiy o'zgarib turaveradigan yakka odamlar to'plamidan iborat emas. Jamiyat ishlab chiqarish munosabatlarini bunyodga keltiradi. Demak, tarixiy taraqqiyotning ma'lum bosqichida kishilar o'rtasidagi hayot uchun zarur bo'lgan narsalarni ishlab chiqarish munosabatlarining yig'indisi jamiyat mazmunini tashkil etadi.

Kalit so'zlar: *jamiyat, qonun, jamiyat qonunlari, rivojlanish jarayoni, mehnat.*

Abstract. *Society is a set of people united on the basis of conscious labor, pursuing a certain goal. Society is an expression of human movement. Society is the product of the activities of people in the production of material and cultural goods, the process of influencing nature and changing it.*

Society does not consist of a collection of individuals who arise and change randomly. Society creates production relations. Therefore, at a certain stage of historical development, the sum of the relations of production of the necessary things for life between people constitutes the content of society.

Keywords: *society, law, laws of society, development process, labor.*

Mehnatni ratsional tashkil qilish, tabiatga rejali ta'sir ko'rsatish va uni buysundirish asosida jamiyatni taraqqiy etdirish mumkin. Buning uchun kishilar tabiat va jamiyat taraqqiyot qonunlarini bilishlari kerak. Falsafa tabiat va jamiyat ob'ektiv qonunlar asosida rivojlanadi deb ta'lim beradi. Kishilar bu qonunlarni yarata olmaydilar va bekor ham qila olmaydilar. Kishilar qonunlarni bilib olganlaridan so'ng, ularni ta'sir qilish kuchlarini o'z manfaatlariga bo'ysundirishlari, qonunlar ustidan hukmronlik qilishlari mumkin.

Jamiyat qonunlarni bilib olmaganimizcha va ular bilan hisoblashmagunimizcha tabiat kuchlari singari jamiyat ham ko'r-ko'rona, zo'rlik bilan buzish-yorish bilan harakat qila beradi. Lekin biz ularni bilib olgach, ularning harakatini, yo'nalishini va ta'sirini o'rganib olgach, shundan keyin, ularni borgan sari ko'proq o'z irodamizga bo'ysundirish va ular yordami bilan o'z maqsadlarimizga erishish o'zimizga bog'liq bo'ladi.

Shuni aytish kerakki, jamiyat qonunlari bilan tabiat qonunlari o'rtasida bir qator farqlar bor.



TANQIDIY NAZAR, TAHLILIY TAFAKKUR VA INNOVATION G'OYALAR



Ma'lumki, tabiat abadiy mavjud. Shuning uchun tabiat qonunlarining ko'pchiligi abadiy qonunlardir. Masalan, ana shunday abadiy qonunlar qatoriga energiyaning saqlanishi va bir turdan ikkinchi turga aylanishi qonunini kiritish mumkin. Shu bilan birga tabiat qonunlari asosida abadiy bo'lmasdan, uzoq vaqt davom etadigan qonunlar ham bor. Bunga o'simlik va hayvonot dunyosining rivojlanish qonunlarini misol qilib ko'rsatishimiz mumkin.

Jamiyat hayot qonunlarining tabiat qonunlaridan asosiy farqi shundaki, bu qonunlar abadiy emas. Chunki jamiyatning o'zi abadiy emas. Sababi, jamiyat to'xtovsiz o'sib, rivojlanib boradi. Bir ijtimoiy iqtisodiy formatsiyaning o'rnini qonuniy ravishda ikkinchisi egallaydi (ibtidoiy jamoa, quldorlik, feodalizm, kapitalizm, bozor munosabatlari yoki boshqa bir jamiyat).

Jamiyat hayoti tabiatga qaraganda tez rivojlanadi va tez o'zgaradi. Shuning uchun ham jamiyat qonunlari amal qilishdan to'xtab, o'rniga boshqa xil yangi qonunlar amal qila boshlaydi. Masalan, kapitalizm davrida amal qilgan ishlab chiqarish qonuni bozor munosabatlariga o'tib bo'lgandan so'ng boshqa rivojlanish qonuniga o'z o'rnini rivojlanish qonuniga o'z o'rnini bo'shatib beradi.

Demak, jamiyat o'ziga xos ob'ektiv qonuniyatlar asosida rivojlanadi. Biroq kishilik jamiyatining tarixiy taraqqiyotida kishilarning amaliy faoliyatlari katta ahamiyat kasb etadi.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, jamiyat tabiatning mahsulidir. Jamiyat tabiatning bir bo'lagini tashkil etadi. Jamiyat doimo ob'ektiv voqelik taraqqiyotining umumiy qonunlariga bo'ysunadi. Lekin jamiyat tabiat rivojlanishning oliy tipdagi mahsuli bo'lganligi uchun jamiyat qonunlaridan farq qiluvchi o'ziga xos qonunlarga amal qiladi.

Jamiyat bilan tabiat doimo dialektik birlikda. Ijtimoiy hayotning o'zgarishi va rivojlanishi ma'lum darajada tabiiy sharoitga geografik muhitga bog'liq.

Jamiyatning geografik muhiti nima? Jamiyatning geografik muhiti muayyan ijtimoiy-iqtisodiy formatsiyaning o'rab olgan tabiat – yer, suv, o'rmonlar, iqlim, tog'lar, har-xil metallar, neft, gaz, toshko'mir va boshqalardan iborat. Geografik muhitsiz jamiyat yashay olmaydi, ishlab chiqarishni tashkil qilib bo'lmaydi. Inson geografik muhitini quli emas, balki uning faol yaratuvchisi va o'zgartiruvchisidir. Geografik muhitning boyligi va kambag'alligi jamiyat taraqqiyotiga salbiy va ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Masalan, qadimgi O'rta Osiyo va boshqa Sharq mamlakatlarida hayotning tabiiy manbalari seroblighi, sug'oriladigan dehqonchilik yaxshi rivojlanganligi uchun tarixiy taraqqiyotning dastlabki davrida bu yerdagi davlat jahon madaniyatining markazlari bo'ldilar.

Geografik muhit mehnat taqsimotiga va ishlab chiqarish tarmoqlarining to'g'ri joylashishiga faol ta'sir ko'rsatadi. Masalan, O'zbekistonning iqlimi issiq va sharoiti yaxshi, tuprog'i unumdor bo'lganligi uchun ikki ming yildan ortiq davrdan beri paxtachilik, bog'dorchilik bilan, qozoqlar esa yaylovlari yaxshiligi tufayli chorvachilik va g'allachilik bilan mashg'uldirlar.

Jamiyat rivojlanishi bilan ishlab chiqarishda tabiiy boylikdan foydalanishning xarakteri ham o'zgarib boradi. masalan, ilgari toshko'mirdan foydalanish uncha keng tarqalmagan





edi. XIX asrning oxiriga kelib esa toshko'mirni yoqilishi va undan kimyoviy xom ashyo sifatida foydalanish keng tarqaldi. Endilikda esa xalq xo'jaligida buning o'rini esa tabiiy gaz, neft va boshqa yoqilg'ilar olayapti.

Jamiyat taraqqiyoti yo'lida geografik muhitdan foydalanish jamiyatning iqtisodiy va siyosiy tuzumining xarakteriga bog'liq. Ishlab chiqarish qurollari va vositalariga bo'lgan xususiy mulkchilik geografik muhitning qulayliklaridan maksimal foydalanishga, ulardan jamiyatning ishlab chiqaruvchi kuchlarini taraqqiy ettirish yo'lida foydalanishga to'sqinlik qiladi.

Masalan, O'zbekistonda bozor munosabatlariga o'tish davrida uning tabiiy boyliklari, qulay geografik sharoiti Respublika ishlab chiqaruvchi kuchlarini rivojlantirishga to'la xizmat qiladi. Avvalgi, Sobiq Ittifoq davrida O'zbekiston qishloq xo'jaligining past darajada rivojlanishiga yerning kam hosiligi emas, balki yerga bo'lgan rejasiz harakatining mahsuli bo'ldi.

Geografik muhit singari aholi sonining o'sishi va zichligi ham jamiyat taraqqiyotida alohida ahamiyatga ega. Agar jamiyat yetarli miqdorda aholiga ega bo'lmasa, jamiyatning ishlab chiqaruvchi kuchlari sust rivojlanadi. Jamiyatning iqtisodiy ahvoli, uning mudofaa quvvatini mustahkamlash ko'p jihatdan mamlakat aholisining o'sishi va zichligiga bog'liq. Ishlab chiqarishning rivojlanishi ham aholining o'sishi va zichligiga qarab belgilanadi.

Jamiyatda aholining o'sish qonuni shu aniq jamiyatning iqtisodiy va siyosiy tuzumiga bog'liq.

Bu o'rinda tarixan tarkib topgan ijtimoiy va iqtisodiy munosabatlarning mazmuniga ko'ra, Osiyoda shakllangan an'anaviy ishlab chiqarish usullari va mehnatni tashkil etish shakllari O'zbekistonga xos ekanligi ham iqtisodiy islohotlarni yo'llari va andozalarini tanlab olishga ta'sir qilayotgan jiddiy omildir. Shu bilan birga, bozor munosabatlariga o'tishning maxsus yo'lini tanlab olish, aholini tafakkuri va milliy tarixiy turmush tarzini, xalq an'analari va urf – odatlarini har tomonlama etiborga olish hal qiluvchi omillardandir. Ijtimoiy jihatdan uyushib yashashning jamoa shakli O'zbekiston xalqiga tarixan xos bo'lib, bu uning an'anaviy turmush tarzi bilan chambarchas bog'liqdir. Unda O'zbekiston xalqining milliy ruhiyatiga xos bo'lgan etnopsixologik me'yorlarning xususiyatini ham e'tiborga olish zarur. Bu hol, ijtimoiy ong darajasida odamlarning yangiliklarga, qadriyatlar tizimni o'zgartirishga, qaror topgan me'yorlarni, ularning xatti – harakat qoidalari va andozalarini barbod qilishga olib keladigan tub o'zgartirishlarga nisbatan ehtiyotkorona munosabatida namoyon bo'ladi. Tub aholining yerga yaqinroq bo'lishi, o'z uyi yonida tomorqa xo'jaligiga ega bo'lishiga an'anaviy intilishi, uning manfaatlari va turmush tarzida o'z izini qoldirmoqda. Hayotiy qadriyatlar, oilaviy turmush munosabatlari normalari, mehnat faoliyati sohasidagi ko'nikmalar shunday turmush tarziga xosdir. Shu sababli, iqtisodiyotdagi islohotlarni amalga oshirishning bosh tamoyili ishlab chiqildiki, bu tamoyillarda respublika aholisini turmush tarzi, faoliyati hisobga olindi.





TANQIDIY NAZAR, TAHLILIY TAFAKKUR VA INNOVATION G'OYALAR



Jamiyat rivojlanishi turli-tumandir. Unda turli jarayonlar amalga oshib turadi. Bu jarayonlar jamiyatning siyosiy faoliyati bilan ham bog'liq. Zero, jamiyat siyosiy yo'llar bilan boshqariladi.

Eramizgacha bo'lgan davrlardayoq jamiyat taraqqiyotiga qiziqish katta bo'lgan. Bunga misol Platon faoliyatidir. Uning bir qancha asarlarining mazmuni bizga yetib kelgan. Jumladan, "Davlat", "Kriton", "Xarmid", "Protogor", "Pir", "Sofist", "Siyosatchi" asarlari misol bo'laoladi. O'z asarlarida jamiyat faoliyatiga dialektik yondoshishni talab qilgan. Jamiyatni davlat faoliyati bilan bog'lagan. Uning fikricha davlatni faylasuflar boshqarishi kerak, chunki ular g'oyalarga boydir. Davlat boshqarishda harbiylar qatnashib ularni vazifasi davlatni ichki va tashqi dushmanlardan saqlashi zarur. Hunarmand va dehqonlar faoliyatini himoya qilishi kerak. Platon davlatni boshqarishni uch shaklini targ'ib qildi: monarxiya, aristokratik va demokratik shakllari. O'z navbatida monarxiya ikkiga bo'linadi: a) qonuniy podsho, b) tiran. Aristokratiya ham; yaxshi yoki yomon; demokratiya qonunli va qonunsiz. Ammo Platon bu davlatni boshqarish shakllaridan keyinchalik voz kechib u ijtimoiy nazariya va shaxsiy tarbiya to'g'risida ta'limot yaratdi. Bu ta'limotda xususiy mulkdan voz kechishni o'rta qo'yadi. Ideal davlatni nazariyasini yaratdi.

REFERENCES:

[1] Salimov, B.L. (2023). Negative consequences of science and technology development. International Conference Law, Economics and Tourism sciences in the modern world. 5(1), p. 5-10.

[2] Salimov. B.L., Abdimurodov, N.Sh., Savriddinov, S.S. (2023). The Development of Automotive and Road Engineering Industries in a Deterministic Relationship. (2023). WEB OF SYNERGY: International Interdisciplinary Research Journal. 2(2), Page 338-341.